

KIS PETRONELLA

Nézőpontváltások

SMARAGD ASZTAL.

CSÁTH GÉZA VÁLOGATOTT LEVELEZÉSE

Hosszú évek óta tartó kutatómunkát jelent Csáth Géza levelezési anyagának felderítése és összegyűjtése, mely korábban csak részletekben, három kötetben jelent meg a szabadkai Életjel Kiadónál, de ezek ma Magyarországon nagyon nehezen hozzáférhetőek. A több mint ötszáz oldal terjedelmű *Smaragd asztal* Csáth ma ismert levelezésének körülbelül a negyedét tartalmazza, a teljes levelezés kiadása elektronikus könyvben várható majd, tehát hatalmas mennyiségű anyagról van szó. Bár Csáth életébe 1904-től kezdve bepillantást nyerünk egészen haláláig, 1919-ig – a szerkesztők a datálatlan levelek keltezését is igyekeztek megállapítani és beilleszteni a kronológiai rendbe –, érezhető a szövegkorpuszon, hogy töredékes. Ritkán találunk egymással dialógusba lépő leveleket, melyekben a címzett válaszol a feladó kérdéseire, vagy gondolatmenetére reagál. Emiatt még ha a datálás közel is esik egymáshoz egy bizonyos címzethez intézett levélben és a tőle kapottban, sokszor valószínűsíthető, hogy több levelet is váltottak az illetők az adott időszakban. A szerkesztők nem adtak támpontot arra vonatkozóan, mi alapján épp ezeket a leveleket válogatták be (és miért ekkora terjedelemben), de valószínűsíthető, hogy a Csáth életében fontosabb eseményekhez köthetőket részesítették előnyben.

A levelek legnagyobb része a családtagoktól – főként Csáth öccsétől, Dezsőtől és apjától – származik, de Kosztolányi és a közeli barátok, pályatársak soraira is gyakran rábukkanhatunk. A különböző művészetek és tudományágak iránt is érdeklődést mutató gimnazista Csáth pályaválasztási dilemmáit ismerhetjük meg elsőként, amit nem könnyítettek meg családtagjai sem: míg apja a biztos megélhetés és az orvosi hivatás felé terelte, addig Kosztolányi attól tartott, hogy energiáit, tudását elfecsérli, és „a hármasművészből semmi művész” lesz. Az egyetemi évek alatt még az íráson, a megvalósítani kívánt terveken, alkotásokon van a hangsúly, majd egyre inkább előtérbe kerülnek a nők

Magvető Kiadó
Budapest, 2020
552 oldal, 5490 Ft

2022. január

és a családi konfliktusok. Fény derül például egy bírósági ügyé duzzadó históriára Csáth és egy Kató nevű parasztlány között: a nő azzal vádolta az író, tőle terhes. A gyereket meg is szülte, Kosztolányi írja Csáthnak 1910-ben: „Csúf kölyök. Egy kiköpött Kató. Buta Kató-szemek. Pufók Kató-arc. Szőke. Lehetetlen, hogy a tiéd legyen.” Érdekes látni, hogyan bizonyíthatta valaki az igazát a bíróságon egy ilyen ügyben, amikor még nem létezett DNS-vizsgálat.

Id. Brenner József Csáth élvezeteket hajszólo életmódján – amely eleinte még korántsem a drogokat takarta, hanem pusztán a kávéházba járást vagy a késői lefekvést – túl azt is kifogásolta, hogy Csáth biztatja öccsét az írásra, és hogy időnként magával viszi pesti programjaira. A két fiú egyre inkább úgy érezte, hiába veszik komolyan a dolgukat és dolgoznak a tanulás mellett, nem tudnak jót tenni apjuknak, aki sem érzelmileg, sem anyagilag nem támogatja őket úgy, mint második házasságából származó gyerekeit. A sorozatos konfliktusok hatására Csáth egyre inkább bezárkózott és ritkábban látogatott haza, amit apja szintén nem nézett jó szemmel, és a köztük kialakult társadalmi szakadéknak tulajdonított: „Sohasem tudtam abban sem megnyugodni, és mindig rosszulest, hogy ha haza is jöttél, nem érezted magad jól a körünkben. Untad magad köztünk, még bent se tudtál maradni hosszabb ideig abban a szobában, ahol mi vagyunk, társaságunkba nem tudtál elvegyülni (igaz, hogy alacsonyabb a műveltségünk, mint tietek!), hanem ha benn is maradtál, mindjárt mással foglalkoztál, valami egyébbel, ami elvont tőlünk. [...] Siettek el hazulról, csak minél kevesebbet otthon az unalmas öregek között, akik esetleg olyan dolgokra is kíváncsiak lehetnek, amit nem szabad nekik tudni.” Bár Csáth néhány másoknak írt leveleiből kirajzolódik, mennyire rosszul esett neki, hogy apja nem tolerálja törekvéseit, és eltávolodtak egymástól, konfliktusaik sok félreértésen alapultak, melyeket sosem tisztáztak, az elfojtások pedig csak gyarapodtak – ez két-három hosszú, régi sérelmet felhánytorgató, érzelmekkel és indulatokkal teli levélből kiderül. Csáth írja apjának 1914-ben: „Így például, amikor a szanatóriumban betegen feküdtem, azt gondoltam magamban, hogy el fogsz jönni, megnézel engem, hiszen te tudod, hogy miről van szó, élet-halál kérdésről van szó, talán feljössz, ó, bizonyosan feljössz, hogy megnézz, hangsúlyozd nekem, hogy íme, itt vagyok én is, Józsi, a te apád, én is kívánom, akarom és követelem, hogy meggyógyulj, énmiattam is meg kell gyógyulnod, mert hiszen elvárhatom tőled, hogy ne okozz nekem fájdalmat azzal, hogy fiatalon meghalsz [...] Elsősorban is téves volt az a véleményem, hogy te csekélyebb fontosságú dolgokért is feljöttél Budapestre. Másrészt tudnom kellett volna, hogy te nagyon elfoglalt ember vagy, akinek nincs ideje az efféle kis kirándulásokra, továbbá fölösleges pénze sincs az efféléhez.”

Az utolsó oldalakon Csáth búcsúleveleit olvashatjuk, melyeket két-három hónappal a halála előtt, a bajai kórházból írt családtagjainak, közeli barátainak, kollégáinak. Dezsőt, Rajz Sándort, Schuszter Gyulát, Kabos Edét, Wiesinger Frigyes nőgyógyászt, Jónás Gyulát és feleségét, valamint Jónás Jakabot, apósát hibáztatta azért, hogy nem beszéltek le a házasságkötésről Olgával, pedig már akkor láttak mindannyian gyanús jeleket arra vonatkozóan, hogy valójában egy „kielégíthetlen szajha”. A rokonai és barátai kivétel nélkül figyelmeztették is. Kosztolányi bő egy évvel Csáth halála előtt felajánlotta, hogy az elvonási kúrához szükséges pénzt bárhonnán előteremti, amit majd Csáth törleszt a gyógyulása után, Dezső pedig megígérte, hogy ha elhagyja Olgát, és vidékre megy praktizálni, utánamegy, hogy ne legyen egyedül, és könnyebben beilleszkedjen.

Csáth érvelése az utolsó levelekben már egységesen józannak tűnik – sok olyan dolgot belát Olgával kapcsolatban, amire korábban figyelmeztették, de ő nem hallgatott rájuk –, hangja azonban a drogoktól kitisztult tudattal is beletörődő, de határozott, életének folytatása vagy a jövőre vonatkozó remények fel sem merülnek benne. Moravcsik Ernőnek állítja: „De most még csak annyit, hogy bajomért elsősorban magamat okolom, de vesztem oka mégis a háború volt. A háború halottjának tekintem magam, mert ha ez közbe nem jő – elvontam volna a szert, és elváltam volna. Így mindkettőt halasztgattam a békekötésig. Ez pedig oly soká váratott magára, míg – számomra minden késő lett.”

A kötetben olyan kuriózumok is találhatóak, mint egy levél Kálmán Imrétől és Puccinától, melyeket Csáthnak írtak, illetve Molnár Ferenc felesége, Vészi Margit alapos és éleslátó kritikai észrevételeit is olvashatjuk a *Janika* és a *Hamvazószerda* című Csáth-darabokról, melyeket egy estén mutatott be a Magyar Színház. Összességében a kötet Csáth kapcsolatairól és a századforduló korszakáról, szokásairól, kulturális életéről nyújt igazán részletgazdag képet. A korábban két kötetben megjelent naplókkal (*Úr volt rajtam a vágy, Sötét örvénybe süllyedek*) összeolvasva árnyalja a képet családi problémákról és Csáth függőségéről is, hiszen a levelezésből nem csak Csáth – időnként torzított – nézőpontjából látjuk az eseményeket.

(Szerkeztette: Molnár Eszter Edina és Szajbély Mihály)